

Univerzita Karlova v Praze

Filosofická fakulta

Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Vávrová Diana

STYKY JAPONSKA SE ZÁPADEM V LETECH
1853 - 1868

JAPAN'S CONTACTS WITH THE WEST 1853 - 1868

Praha 2015

Vedoucí bakalářské práce: prof. PhDr. Aleš Skřivan, CSc.

Poděkování

Ráda bych poděkovala svému vedoucímu práce prof. PhDr. Aleši Skřivanovi CSc. za odborné vedení, cenné rady, trpělivost a čas, který mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnoval.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 4. 8. 2015

.....

podpis

Abstrakt

Bakalářská práce se primárně věnuje procesu otevírání Japonska světu ve druhé polovině 19. století, v tzv. období *bakumacu*. Období *bakumacu* je závěrečnou etapou historického období Edo, během kterého vládl rod Tokugawů přes dvě stě let. Hlavním cílem práce bude poukázat na změny v Japonsku především v oblasti politické, vojenské či industriální v důsledku přejímání vlivů ze Západu. Značná část práce bude věnována vztahům mezi Japonskem a jednotlivými zeměmi, např. Spojenými státy americkými, Velkou Británií či Francií. Práce podrobně analyzuje problémy, s jakými se musel tokugawský šógunát potýkat a jak je řešil. Hodnocena je i role knížat *daimjó*, která značně ovlivňovala politický vývoj během závěrečné fáze období Edo. Klíčové jsou zde změny v 60. letech, které vyústily v pád šógunátu a nastolení restaurace Meidži, což byl jeden z přelomových okamžiků v budování japonského moderního státu.

Klíčová slova: Japonsko, Matthew C. Perry, období bakumacu, vlivy Západu, restaurace Meidži

Abstract

Bachelor thesis primary focuses on the process of opening Japan to the world in a second half of the nineteenth century, in so-called period *Bakumatsu*. Period *Bakumatsu* is a final phase of historical period Edo during which ruled family of Tokugawa over two hundred years. The main goal in this work will point to changes in Japan especially in political, military and industrially areas as a result of an acceptance of the impacts from the West. Considerable part of the work will be devoted to the relations between Japan and individual countries for instance United States of America, United Kingdom or France. Thesis in detail analyzes problems with which Tokugawa *Bakufu* struggled and how he solved them. Also evaluated is the role of lords *daimjó* who greatly influenced political development during a final phase of period Edo. Here are the key changes in the sixties which led to the collapse of the Tokugawa *Bakufu* and establishment of restoration Meiji which was one of the breakthrough moments in the building of the Japanese modern state.

Klíčová slova: Japan, Matthew C. Perry, Bakumacu period, influences of the West, Meiji Restoration

Obsah

Úvod.....	7
1. Neúspěšné pokusy o navázání kontaktů s Japonskem na přelomu 18. a 19. století	10
2. Komodor Perry a otevření Japonska	15
3. Vnitřní vývoj země a cizinci do roku 1860.....	20
4. Éra Bunkjú v letech 1861-1864	24
5. Na cestě k reformám Meidži 1865-1868	31
Závěr	39
Seznam použité literatury	41

Úvod

Až do 17. století bylo Japonsko pro západní svět nepoznanou a uzavřenou zemí. V první polovině tohoto století však do Země vycházejícího slunce začali proudit misionáři primárně s cílem šířit křesťanství. Netušili však, že Japonsko mělo velice zakořeněnou vlastní víru a odmítali se jí jen tak lehce vzdát. Dodnes jsou šintoismus či buddhismus velice rozšířenými náboženstvími, nemluvě o hojném výskytu různých sekt. A tak nebylo divu, když byl roku 1635 vydán edikt *sakoku*, což znamenalo politiku izolace, během které se Japonsko zcela uzavřelo před světem a kromě Nizozemců na ostrově Dedžima nemělo žádné kontakty se zahraničím.

Práce začíná hodnocením období, kdy se západní státy opět pokoušely navázat vztahy s touto uzavřenou zemí. O prolomení ledů s Japonskem se jako první pokusila carevna Kateřina II. Veliká, avšak neúspěšně. Podobně na tom byli i Britové. Zatímco tyto západní mocnosti brzy své pokusy vzdaly, zájem o Japonsko se obrátil mnohem západněji - do Spojených států amerických. Vytrvalost komodora Matthewa Perryho - především kvůli potřebě vybudování opěrných bodů na trase do Číny - přinesla ovoce a již roku 1854 byla podepsána Kanagawská smlouva, která znamenala konec japonské politiky izolace. Kvůli své odtažité povaze bylo Japonsko velice zaostalou zemí a nemohlo tak vzdorovat modernější západní technice. Země začala brzy čelit nátlaku cizinců ze všech stran a tokugawský šógunát nemohl ničemu zabránit. V práci se budu zabývat především tím, proč nebyl šógunát schopen cizince odradit jako tomu bylo o dvě stě let dříve.

S přílivem cizinců do Japonska se společnost rozdělila na dvě skupiny. V práci budu hodnotit situaci, kdy se proti sobě postavili tradicionalisté a stoupenci modernizace. Podrobně rozeberu, jak tato společnost ovlivňovala politické dění na straně šógunátu i císařského dvora. Toto období je klíčovým okamžikem pro císařský dvůr, neboť přes několik staletí neměl císař prakticky žádnou kontrolu nad svou zemí a nyní se naskytl možnost navrácení veškeré moci do jeho rukou.

Neméně důležitým obdobím byla také éra Bunkjú v první polovině 60. let, kdy došlo k několika incidentům mezi cizinci a Japonci. Zavraždění britského obchodníka Richardsona, tzv. incident v Namamugi, odstartoval sérii roztržek mezi Japonskem a zahraničím, k důsledkům patřilo například bombardování Kagošimy či Šimonoseki. Všechny tyto události měly nepochybně dopad na budoucí počínání šógunátu, císařského dvora i vlivných knížat

daimjó.

Během posledních let období bakumacu došlo k mnoha nečekaným událostem, které hluboce zasáhly politický vývoj v zemi. Závěrečná kapitola se proto bude zabývat posledními pokusy šógunátu udržet si moc, kdy musel čelit nečekané smrti šóguna i císaře, či spojení knížat *daimjó* s císařským dvorem za účelem svržení dlouholeté vlády rodu Tokugawů. Západní mocnosti hrály v tomto případě roli spíše v podobě vojenské podpory na straně šógunátu či císařského dvora, avšak nijak výrazněji se do vnitřního konfliktu nezapojily.

Práce je rozdělena do pěti kapitol, z nichž první dvě budu věnovat procesu postupného pronikání cizinců do Japonska. První kapitola zahrnuje pokusy evropských států - ať už Německa, Velké Británie či Ruska - o navázání obchodních styků s Japonskem, avšak úspěšně se prosadí až Spojené státy americké, čímž se bude zabývat kapitola druhá. Ta bude obsahovat i hodnocení smluv, které byl šógunát nucen podepsat a započala tak vlna neklidu nejen u císařského dvora, nýbrž i ve vlivných knížectví, jakými jsou například Sacuma, Čóšú či Tosa. Právě tato knížectví sehrají důležitou roli v oblasti zahraniční i domácí politiky. Následující kapitoly budou reprezentovat vývoj vztahů mezi cizinci a Japonskem, přičemž nejdůležitějším milníkem byl tzv. incident v Namamugi, který odstartoval sérii kolizí mezi Západem a Japonskem. Poslední kapitola je věnována konci tokugawského šógunátu, což byl důležitý zlom v japonských dějinách a započala tak nová kapitola modernizace země.

V českém jazyce jsem využila jedinou práci, a sice překlad publikace Edwina O. Reischauera, která je přehledem dějin Japonska. Byla mým primárním zdrojem, z něhož jsem dohledávala další zdroje. Velmi přínosná byla také kniha W. G. Beasleyho, *The Modern History of Japan* vydaná v Londýně roku 1963, kde se autor velice podrobně věnuje dějinám Japonska od 19. století až do poválečného období. Ocenila jsem především přehledné rozdělení témat, obzvláště přínosnou byla kapitola o počátcích pronikání Evropanů do Japonska, která mi pomohla k počátečním krokům této práce. K druhé kapitole o nerovnoprávných smlouvách mi nejvíce přispěly publikace *A History of Japan 1615-1867* od George Sansoma a *The Making of Modern Japan* napsaná Mariem B. Jansenem. Nesmím opomenout ani článek od Makota Matsuyamy s názvem *Japan and the Western Powers*, jenž vyšel v *The North American Review* v roce 1878, kde se mi naskytl pohled na japonskou situaci z americké perspektivy. Významným přínosem mi byla díla od Conrada Totmana, a sice publikace *Early Modern Japan* z roku 1993 a článek vydaný v roce 1975 v *The Journal of Asian Studies* s názvem *Fudai Daimyo and the Collapse of the Tokugawa Bakufu*. Obě tyto studie mi svými informacemi o pádu tokugawského šógunátu a počátku budování moderního

Japonska pomohly se závěrečnou kapitolou.

V práci hojně využívám cizích jmen, jejichž přepisy z původního jazyka do češtiny se mohou v různých publikacích lišit. V případě japonských jmen proto nejdříve píše osobní jméno, následuje příjmení. Všechna jména přepisuji z anglického jazyka českou fonetickou transkripcí.

Příklad:

anglický přepis - český přepis

Tokugawa Yoshinobu - Jošinobu Tokugawa

1. Neúspěšné pokusy o navázání kontaktů s Japonskem na přelomu 18. a 19. století

Když roku 1603 vznikl tokugawský šógunát, jeho zakladatel Iejasu Tokugawa netušil, s kolika problémy si bude muset poradit nejen on, ale i jeho následovníci. Týkalo se to především vzrůstajících zahraničních vlivů, které silně působily na společnost a strukturu šógunátu neboli *bakufu*. Ačkoli měl zpočátku Iejasu Tokugawa zájem o obchodní styky se zahraničím, především s Čínou a Nizozemím, nemohl se smířit s šířením křesťanství na japonské půdě. Zatímco snahy jeho předchůdce Hidejošiho Tojotomiho zakázat křesťanství v zemi zůstaly takřka bez účinku, Iejasu udělal několik rázných kroků k tomu, aby se Japonsko nestalo křesťanskou zemí. Jednalo se především o vydání několika protikřesťanských ediktů po roce 1606, další vydal jeho nástupce Hidetada Tokugawa.¹ Než roku 1616 Iejasu zemřel, zakázal vyznávání křesťanství v Japonsku, vyhnal většinu křesťanů a cizinců ze země a přikázal svým „křesťanským“ vazalům zřít se této víry. Ačkoli byl u moci Hidetada, fakticky veškerou moc v zemi držel Iejasu. Kvůli odporu ke křesťanství se Japonsko dostalo do konfliktu se zeměmi, které měly zprvu zájem s Japonskem obchodovat. V roce 1616 měly evropské lodě povolen přístup pouze do přístavů Nagasaki a Hirado, což donutilo v roce 1623 Anglii přerušit veškeré styky s Japonskem. To byl začátek budoucí, ale zcela zřejmé izolace, jež nastala v roce 1635. Po odchodu Angličanů z Japonska byli v následujících letech vyhoštěni také Španělé a Portugalci². Zřejmě největší ranou však byl edikt z roku 1635 zakazující vstup cizinců do Japonska a odchod Japonců do zahraničí pod trestem smrti. Tím se země dostala do naprosté politiky izolace neboli *sakoku*, která trvala až do 19. století.

Jako první se o obnovení kontaktů s Japonskem pokusilo Rusko na konci 18. století. Rusové se začali o Japonsko zajímat v momentě, kdy se na Kamčatce objevilo několik japonských trosečníků a našlo cestu na Hokkaidó přes Kurily. V roce 1792 se souhlasem ruské carevny Kateřiny II. Veliké navštívil Japonsko vojenský důstojník Adam Laksman, „*Přezímoval na Hokkaidu a měl zde také přátelskou diskusi s místními úředníky, ale v červenci 1793 mu bylo sděleno, že do Eda nesmí pokračovat. Ani mu nebylo povoleno otevřít otázku obchodu, protože to, jak bylo řečeno, se mohlo řešit jedině v Nagasaki. Nicméně dostal povolení navštívit tento přístav na jedné ruské lodi za účelem podání*

1 Tokugawa Iejasu roku 1605 odstoupil z postu šóguna ve prospěch svého třetího syna Hidetady.

2 Jediní, kdo mohli zůstat v Japonsku byli Nizozemci, kteří jako jediní zajišťovali kontakty Japonska s vnějším světem.

žádosti.“³ Toto povolení bylo využito až roku 1804, kdy do Nagasaki připlul Nikolaj Rezanov, ruský šlechtic, politik a později také první ruský vyslanec v Japonsku. S dopisem cara Alexandra I., jenž měl být doručen japonské vládě, a oním císařským povolením veplout do Nagasaki pro podání žádosti o navázání obchodních styků, však nebyl přivítán zdaleka tak přátelsky jako Laksman na Hokkaidu. Po šesti měsících čekání, kdy se Rezanov cítil spíše jako vězeň než vyslanec, se kopie dopisu od ruského cara dostala do úřadů šógunátu v Edu a žádost byla rázně odmítnuta. Po odjezdu rozhořčeného Rezanova z Nagasaki proběhlo několik ruských nájezdů na sever Japonska v letech 1806 a 1807, poté kontakty mezi oběma zeměmi na několik let ustaly. Posledním incidentem se stal tzv. Golovninův případ, kdy byl během průzkumu Kuril v roce 1811 zajat ruský mořeplavec a viceadmirál Vasilij Golovnin. Jako vězeň byl držen na Hokkaidu přibližně dva roky, poté byl propuštěn – výměnou za uvězněného japonského obchodníka v Rusku – s kopiemi jednání mezi japonskou a ruskou vládou. Po tomto incidentu již Rusko ztratilo zájem s Japonskem navázat přátelské či obchodní styky.

V momentě, kdy ustaly ruské akce, se Japonsko začala zajímat také Velká Británie. V 90. letech 18. století se u japonských břehů začaly objevovat britské lodě, především u pobřeží Kjúšú a Hokkaida. Až roku 1808 „*britská fregata, Phaeton, vplula do přístavu Nagasaki pod nizozemskými barvami a zajala rukojmí, aby si zajistila zásobení.*“⁴ Britové údajně hledali nizozemské lodě, které byly v té době ve službách Napoleona. Když posádka žádné lodě v Napoleonových službách nenašla, zdržela se dva dny, aby opravila loď, a odplula. K další návštěvě Velké Británie došlo o deset let později, kdy se britská loď dostala až do Edoského zálivu, což vedlo šógunát k proticizineckým opatřením, mezi něž patřilo mj. také opevnění Hokkaida a povolení vyhánět cizí plavidla z japonských vod. Rozkaz nepouštět, případně likvidovat cizí lodě, byl později zahrnut do tzv. spisu nesmlouvavého zahánění, platil od roku 1825 až do roku 1842, kdy byl zákaz zmírněn. Hlavní příčinou změny byla první opiová válka mezi Čínou a Velkou Británií (1839-1842), kdy Velká Británie uštědřila Číně drtivou porážku. V japonských představách byla do této doby Čína nejsilnější mocností na Dálném východě, proto vyvolala její porážka oné Brity značné zděšení. Bylo jasné, že Západ je mnohem silnější, než si Japonsko dovedlo představit, a tak, aby západní země nepobuřovalo, zmírnilo zákaz evropských lodí vplout do země. Změna spočívala v tom, že lodě mohly přistát, nalodit zásoby, popřípadě provést opravy, a opět odplout.

Narozdíl od Ruska či Velké Británie projevil velice zvláštní zájem o Japonsko

3 BEASLEY W.G., *The Modern History of Japan*: London, The Shenvall Press, 1963, s. 39.

4 BEASLEY, s. 40.

nizozemský král Vilém II. Po zprávách o vítězství Britů nad Čínou v první opiové válce byl japonské vládě zaslán dopis od krále Viléma II. Jelikož mělo Nizozemí jako jediný stát dobré vztahy s Japonskem, dopis krále se zdál být pouze jakousi přátelskou radou. V pozadí zprávy, že by šógunát měl uvažovat o možnosti modernizace země, dokud tak ještě může učinit svobodně a bez nátlaku vnějšího světa, se však skrýval hlubší záměr v podobě možného profitu pro Nizozemí. Odpověď šógunátu však byla stejná jako vždy – zásadně odmítl vše, co by mohlo vést ke změnám.⁵

Zemí, které se až v 50. letech podařilo prolomit japonskou izolaci, byly Spojené státy americké. Americké lodě se u japonských břehů začaly objevovat přibližně ve stejné době, jako lodě ruské, zprvu však nejevily přílišný zájem o tuto ostrovní zemi. Změna nastala v momentě, kdy začal narůstat počet velrybářských lodí, které pluly z Nové Anglie do Tichého oceánu. Na tuto dlouhou cestu rybáři potřebovali záchytný bod, místo, kde by mohli získat zásoby, odpočinout si po daleké cestě a zpracovat úlovky pro snazší převoz do Ameriky. Dalším důvodem pokusu o kontakt s Japonskem bylo vybudování uhelné stanice. Vzhledem k růstu počtu lodí poháněných parním strojem měly Spojené státy několik uhelných stanic, především na Havaji či v Šanghaji. Kvůli nelibé vzdálenosti těchto stanic bylo potřeba mezi nimi zřídit ještě jednu a nejlepším východiskem se stalo pro svou polohu právě Japonsko. „*Podstatnou roli v tomto procesu sehrála také americká expanze na západ na vlastním americkém kontinentu, kde po dosažení Pacifiku lákala dobrodruhy všeho druhu doktrína Manifest Destiny k tomu, aby se stali pány i na mořích.*“⁶ Tento spis z roku 1845 držel Američany ve víře, že jsou předurčení k tomu, aby rozšířili svůj vliv na celém americkém kontinentu.

Neúspěšným pokusům Američanů kontaktovat Japonsko nepomohla ani událost z roku 1837, tzv. Morrisonův incident. Morrison byla americká obchodní loď, která se objevila u japonského pobřeží v létě roku 1837. V důsledku stále ještě trvajícího zákona o „nesmlouvavém zahánění“ byla však neozbrojená loď ostřelována a zahrána zpět na moře. Po několika neúspěšných pokusech dostat se na břeh Japonska a vysvětlit cíl své cesty byla loď Morrison nucena vrátit se do čínských vod. Příčina této neúspěšné americké návštěvy však sahala již do roku 1832, kdy se kvůli tajfunu ztratila japonská loď, jež se posléze objevila u severozápadního pobřeží Ameriky. Zde byli nalezeni pouze tři přeživší Japonci, kteří byli poté posláni do Londýna. Ve městě strávili přibližně rok, dokud britská vláda nerozhodla, že budou posláni do Kantonu. Když se roku 1836 dostali japonští trosečníci

5 Blíže viz TOTMAN Conrad, *Early Modern Japan*: Los Angeles, University of California Press, 1993, s. 532-533.

6 REISCHAUER Edwin O., *Dějiny Japonska*: Praha, Lidové noviny, 2012, s. 120.

do Kantonu, britský úředník kapitán Elliott přišel s návrhem, „že je zde příležitost poslat trosečníky zpět na válečné lodi a otevřít tak kontakty s Japonskem, ale byl rázně odmítnut ministrem zahraničí v září 1836.“⁷ S návrhem řešení přišel také americký obchodník Charles W. King, jenž měl též několik japonských trosečníků z Manily a doufal, že se s nimi dostane do Japonska s cílem navázat obchodní styky. Přibral tedy k posádce japonské trosečníky z Ameriky a vydal se na lodi Morrison do Edoského zálivu. Zde, jak bylo již řečeno, byla loď ostřelována a přinucena vrátit se do Kantonu.⁸

Američané se do Japonska vrátili za necelých deset let od posledního incidentu. V roce 1846 se na pobřeží Eda vylodil americký komodor James Biddle s cílem dosáhnout možné dohody mezi Japonskem a USA. Důležitým cílem jeho cesty byla nejen snaha navázat obchodní styky, ale také nevyvolat žádnou nepřátelskou odezvu ze strany Japonců, „právě proto byl nucen přestát určité diplomatické ponížení a nakonec odplout s nepořízenou.“⁹ Údajně za to mohla jeho nezkušenost, kvůli které komodor Biddle zhoršil již tak špatné vztahy s Japonskem, a tak byl vystaven kritice nejen ze strany svých krajanů, ale i Evropanů v čínských přístavech. Situaci nevylepší ani o tři roky později komodor Glynn, jenž připlul do Nagasaki. Kromě osvobození několika amerických námořníků však neučinil nic zásadního pro to, aby došlo k navázání obchodních styků.

Japonci se ještě nikdy nesečkali s takovou situací, a tak pro ně bylo velice obtížné na ni správně reagovat. Kromě mongolské invaze ve 13. století nebylo nikdy Japonsko ohrožováno vnějším světem. Z tohoto důvodu jeho armáda ani námořnictvo nebyly rozvinuty tak, aby dokázaly čelit Evropanům nebo Američanům. Výsledek první opiové války sice znamenal jistý zlom v jednání šógunátu, ale kromě zmírnění praxe o nesmlouvavém zahánění a opevnění Hokkaida a Eda, se o jiných protipatřeních ani nediskutovalo. Primárním cílem bylo nevyprovokovat velmoci k zásahu. Bylo zakázáno ostřelovat cizí plavidla u japonských břehů a zdálo se, že neexistuje žádný důvod k tomu, aby mohly mocnosti napadnout Japonsko. Jak již bylo řečeno, navzdory možné hrozbě zvnějšku nebyl šógunát nakloněn změnám ve vnitřní ani zahraniční politice. Šógunát se nejvíce obával toho, že by vliv „jižních barbarů“¹⁰, jak byli Evropané nazýváni, mohl podkopat morálku a ekonomiku v zemi. Jediným řešením se tedy zdálo být upevňování národní jednoty proti Západu, ale zároveň také snaha získat díky Nizozemcům maximum informací o oněch barbarech. Tento plán byl však přehodnocen poté, co se v japonských vodách začalo objevovat stále více cizích lodí. Již roku

7 BEASLEY, s. 41.

8 Blíže viz TOTMAN, s. 527-529.

9 REISCHAUER, s. 120.

10 Odpradávná byli pro Japonce jedinými obyvateli Západu „Číňané a Korejci, Evropané pro ně byli logicky situováni na jih, proto tedy „jižní barbari“.“

1811 proto nechal šógunát založit instituci pro překládání západních knih, to už však učencům nizozemských věd – tzv. *rangaku* – bylo čím dál jasnější, že dříve nebo později se Japonsko bude muset síle Západu čelit.

2. Komodor Perry a otevření Japonska

Zatímco se mohlo zdát, že Evropa pokusy o navázání vztahů s Japonskem vzdala, Spojené státy americké nemínily tento ostrovní stát jen tak odsunout ze svého pole zájmu. Rozhodly se otevřít Japonsko všemi prostředky, včetně použití síly. Aby se vyhnuli situaci, kdy se předchozí výpravy vrátily do Ameriky s nepořízenou, rozhodli se Američané vyslat do Japonska takovou expedici, jakou by nebylo možno „zahnat“. Pro tuto akci byl vybrán americký komodor Matthew Calbraith Perry, jenž velel čtyřem válečným lodím, japonských břehů dosáhl v Uraze v Edovském (Tokijském) zálivu v červenci 1853. Měl japonskému císaři předat dopis prezidenta Spojených států amerických Millarda Fillmora a vyjednat otevření Japonska pro obchod, v případě odmítnutí mohl použít sílu. S prvním problémem se setkal hned po příplutí k japonským břehům – bylo mu zakázáno vstoupit do Eda, aby mohl osobně předat dopis císaři. Bylo mu navrženo jednání v Nagasaki, což rázně odmítl. „*Perryho příchod a zřejmá síla jeho eskadry způsobila zděšení, i přes veškerá varování, která přišla od Nizozemců několik měsíců předtím.*“¹¹ Šógunát se proto rozhodl dopis převzít, nikdo však Perrymu neřekl, že bude doručen „pouze“ šógunovi, nikoli císaři. Důvodem přijetí dopisu byl hlavně čas, který šógunát potřeboval, aby přišel na to, jak čelit hrozbě. Kromě dopisu od prezidenta dorazila k šógunovi Iejošimu Tokugawa¹² také zpráva od Perryho. Zatímco prezident Fillmore se dle obsahu zprávy snažil být přátelský, komodor dal v dopisu jasně najevo, že se Spojené státy jen tak nevzdají. Kromě faktu, že se miní vrátit příští rok pro odpověď, též poznamenal, že přípluje s mnohem větší silou, než s jakou dorazil nyní. Již teď měl šógunát obavy z eskadry, s níž Perry příplul, proto představa, že by měl příští rok přijet s větší hrozbou, byla nepřijatelná. Dva dny po přijetí korespondence šógunem komodor Perry odjel s částí své flotily zpět do Ameriky.¹³

Politika izolace byla narušena a tím i stabilita vlády šógunátu. *Bakufu* začalo být zpochybňováno a obviňováno z toho, že nepodniká kroky, aby americké lodě opustily japonské břehy. Nejen vláda, ale i společnost se rozdělila na dvě skupiny – na ty, kteří se chtěli opět vrátit do úplné politiky izolace a na ty, kteří připouštěli, že kontakty se Západem se stanou nedílnou součástí jejich budoucnosti. Byli to především mladí lidé, mj. také ti, kteří studovali *rangaku*. Vzrůstající politická, společenská, dokonce i ekonomická nestabilita se stala začátkem konce vlády rodu Tokugawů. Toto období, začínající rokem 1853

11 BEASLEY, s. 58.

12 Krátce po příjezdu Perryho Tokugawa Iejoši zemřel a na post šóguna nastupuje jeho třetí syn Iesada.

13 Blíže viz JANSEN Marius B, *The Making of Modern Japan*: London, Harvard University Press, 2000, s.275-277.

a končící v roce 1868, se nazývá obdobím *bakumacu*, což doslovně znamená „konec šógunátu“. Ačkoli šógunát vyvinul značné úsilí, v roce 1868 přišel jeho pád, jehož klíčovou příčinou byla nezvladatelnost zahraniční situace.

Důležitou roli v otázkách zahraniční politiky hrály dvě významné osobnosti. Prvním byl Masahiro Abe, senior *ródžú* z Rady starších,¹⁴ jenž byl nakloněn návrhu, aby se Japonsko otevřelo světu a trpělivě přesvědčoval ostatní knížata, aby se i ona snažila pochopit vážnost této situace. Druhým a neméně významným se stal Narioki Tokugawa, kníže *daimjó*, který vládl v provincii Mito. Tokugawa odmítal názory Abeho a prohlašoval, že lidé mají pouze dvě možnosti – buď bojovat anebo se vzdát. V případě boje bylo potřeba posílit obranu proti případnému nepříteli, avšak myšlenku vzdát se bez boje si Tokugawa nepřipouštěl. Byl přesvědčen, že kdyby si Japonsko zvolilo válku, dalo by tím Západu jasně najevo, že nemá právo vměšovat se do záležitostí Japonska. „*Bylo by lepší bojovat a utrpět porážku, než aby byla pokořena a zničena japonská morálka. Konec konců, americká síla byla námořní. Neviděl žádnou šanci k napadení ve středu Japonska.*“¹⁵ Zpočátku se knížata i vláda přikláněla na stranu Tokugawy, s odstupem času však bylo mnohým jasné, že silou nedosáhnou ničeho. A tak se musela pokusit najít kompromis, jenž zahrnoval i určité ústupky ve prospěch Západu. Proti tomu však byl zásadně císařský dvůr i část reprezentantů tokugawského šógunátu, a tak jednání ohledně otevření Japonska nepřinášela žádné výsledky.

V únoru roku 1854 se komodor Perry vrátil s osmi plavidly pro odpověď. Jednání trvala několik týdnů a každým dnem musela vláda *bakufu* ustupovat americkým požadavkům – bylo jasné, že Perry nepřijel pro kompromis. Téhož roku 31. března¹⁶ byla podepsána smlouva v Kanagawě v Edoském zálivu, přičemž místo určil sám komodor – odmítl se spokojit s vyjednáváním kdekoli jinde. Smlouva „o míru a přátelství“ byla pro Japonsko velkým ponížením. Obsahovala celkem dvanáct článků, mezi jejíž nejdůležitější body patřilo např. otevření přístavů Hakodate a Šimoda, kde se mohli Američané volně pohybovat. V těchto přístavech také platila cizí jurisdikce, což znamenalo, že v případě spáchání zločinu, bude americký občan souzen dle amerického zákona. Dalším ustanovením smlouvy byla povinnost poskytnout pomoc případným trosečníkům a zajistit jim návrat do rodné země. Nejméně příznivým článkem však byla pro Japonce tzv. doložka nejvyšších výhod. V zásadě šlo o to, že pokud by Japonsko poskytlo jakoukoli výhodu třetí straně, automaticky by se tato výhoda začala vztahovat i na USA. Doložka však byla pouze jednostranná, proto pokud by Amerika poskytla výhodu třetí straně, Japonsko na tuto výhodu nemělo nárok. Kanagawská

14 Jednalo se o jedno z nejvyšších míst v japonské vládě.

15 BEASLEY, s. 59.

16 V japonském kalendáři se jednalo o 3. března.

smlouva byla jednoznačně smlouvou nerovnoprávnou. *Bakufu* bylo navíc donuceno posléze podepsat podobné smlouvy i s Velkou Británií, Ruskem i Nizozemím, zvláštní byl však fakt, že o povolení obchodovat mezi zeměmi nebyla ve smlouvě ani zmínka.

Kanagawská smlouva nenaplnila očekávání západních obchodníků, kteří apelovali na to, aby byla s Japonskem podepsána další smlouva přímo se týkající zahraničního obchodu. V té době však byly evropské státy zaneprázdněny Krymskou válkou (1853-1856), a tak žádné kroky k vyjednávání ohledně obchodu s Japonskem nepodnikly. Na konci roku 1856 kontaktovali Japonsko Britové, kteří i přes začínající druhou opiovou válku v Číně oznámili, že chtějí s Japonskem uzavřít obchodní smlouvu. Reminiscence na průběh a důsledky první opiové války donutily šógunát k protiopatřením, aby se neopakovala stejná situace jako v případě nevýhodné smlouvy z Kanagawy. „*Aby předešli přílišným požadavkům, uzavřeli Japonci s Rusy a Nizozemci v říjnu 1857 smlouvy, svým charakterem již obchodní, jejichž předmětem byl silně regulovaný obchod v přístavech Nagasaki a Hakodate.*“¹⁷ Tyto plány však narušil americký konzul Townsend Harris, s čímž šógunát nepočítal.

Harris dorazil do přístavu Šimoda v srpnu roku 1856, „*vůbec nebyl vítán a japonské authority ho prosily, aby odešel, ale on trval na pokračování své mise.*“¹⁸ Dopis se žádostí prezidenta Spojených států amerických měl tentokrát předat osobně šógunovi. Harris, narozdíl od Perryho, nedorazil s válečným loďstvem, ale s prázdnou také nepřišel – měl informace, že Británie a Francie mají své ozbrojené námořní síly v Číně, kde probíhala již zmíněná druhá opiová válka, a tak mohl v případě potřeby doufat v pomoc od těchto mocností. Šógunát ani neočekával, že by se mohl této hrozbě postavit. Zapojilo se i Nizozemí a poradilo šógunovi, aby raději ustoupil a zahájil jednání, než aby musel čelit takové síle. Koncem roku 1857 se Townsend Harris setkal s šógunem Iesadou Tokugawou a Masajošim Hottou.¹⁹ Harris využil situace v Číně a prohlásil, že „*Spojené státy by netolerovaly takové praktiky. (...) Smlouva se Spojenými státy by byla ve vlastním zájmu Japonska.*“²⁰ Harris se tak snažil šóguna i Hottu přesvědčit, že smlouva s přátelskými Američany by byla lepší než smlouva z donucení s evropskými mocnostmi.

Smlouva „o přátelství a obchodu“ byla podepsána 29. července 1858.²¹ Nejdůležitějším bodem bylo otevření pěti přístavů, mj. také Nagasaki a Kanagawy, k obchodu s USA. Dalším neméně důležitým požadavkem smlouvy, bylo povolení pro cizince žít v Edu

17 REISCHAUER, s. 124.

18 SANSOM George, A History of Japan: California, Stanford University Press, 1963, s. 237.

19 Po abdikaci Abeho roku 1855 nastoupil Hotta, daimjó ze Sakury, na jeho místo ródžúa.

20 JANSEN, s. 284.

21 Dle japonského kalendáře 1. července.

a Ósace, přičemž nejen v těchto městech, ale i ve všech otevřených přístavech měli Američané své konzuly. Ve smlouvě byly obsaženy další, pro Japonce nepřijemné body, zahrnující osvobození zboží importovaného do Japonska od veškerých poplatků, možnost platby jakoukoli cizí měnou, přičemž tyto mince budou hmotnostně odpovídat japonskému standardu či volný pohyb Američanů ve vzdálenosti dvaceti mil od otevřených přístavů.²² Další nerovnoprávné smlouvy byly v následujících týdnech podepsány také s mnoha evropskými státy – s Ruskem 7. srpna, Nizozemím 18. srpna, Velkou Británií 26. srpna, Francií 9. října, mj. také s Portugalskem, Pruskem a Švýcarskem. Na rozdíl od smlouvy s USA tyto smlouvy nebyly tolik vstřícné. Obsah korespondence, kterou přinesl Harris šógunovi, zdůrazňoval, že se Spojené státy budou k Japonsku chovat přátelsky, což platilo především pro již zmíněné americké konzuly na japonské půdě. Co se japonských vod týče, dopis obsahoval poznámku, že americké válečné lodě kdykoli poskytnou přátelskou pomoc a podporu japonským plavidlům bez toho, aby byla porušena neutralita na moři. Tyto informace však nebyly zahrnuty do smluv s evropskými zeměmi, což je ještě více znevýhodnilo v neprospěch Japonska.

Během několika následujících let silně vzrostla nenávist vůči cizincům, kteří začali působit ve velkých městech a přístavech. „*Ještě před tím, než Harrisova smlouva vstoupila v létě 1859 v platnost, začali se cizí obchodníci v poměrně velkém počtu usazovat v Jokohamě poblíž Kanagawy.*“²³ Z malé rybářské vesničky stal hlavní obchodní přístav, kudy proudilo velké množství zboží, které bylo dle smlouvy zbaveno poplatků. Velkou měrou byl též narušen měnový systém Japonska. Kvůli povolení platit v zemi cizí měnou a odlišné hodnoty ceny zlata vůči stříbru - v Japonsku byl poměr 5:1, kdežto ve světě platil poměr 15:1 - se značně zvýšil odliv zlata a stříbra ze země, čímž začal japonský měnový systém velice strádat. V tomto momentě již šógunát nemohl udělat nic, čím by zastavil rozrůstající se vliv Západu v zemi.

Otevření přístavů a podepsání smluv se Západem značně rozkolísaly politickou scénu. Šógunát pomalu ale jistě ztrácel svou autoritu a především důvěru knížat *tozama*²⁴, kteří, ač byli dosazováni do vysokých vládních funkcí, nakonec značně posílili svou moc proti samotnému šógunátu. Smlouvy byly navíc podepsány bez souhlasu či zcela bez vědomí

22 Blíže viz MATSUYAMA Makoto, Japan and the Western Powers (The North American Review, Vol. 127, No. 265 (Nov. - Dec., 1878), pp. 407-409).

23 REISCHAUER, s. 124.

24 Funkce *tozama* patřila knížatům, která se podřídila rodu Tokugawů po bitvě u Sekigahary roku 1600 a byla tak považována za outsidersy, které hlídala knížata *fudai*. Knížata *fudai* byla naopak ta, která byla věrná Tokugawům ještě před bitvou a získala tak nejen výsadnější postavení než knížata *tozama*, nýbrž i úkol knížata *tozama* kontrolovat.

dvora, což jen prohloubilo narůstající nedůvěru mezi dvorem a šógunátem. Když roku 1858 zemřel šógun Iesada Tokugawa, vyvstala otázka, zda nový šógun Japonsko opět uzavře, či bude pokračovat v obchodu se Západem. Navíc bylo potřeba získat císařský dvůr na svou stranu a přesvědčit ho, že kdyby se Japonsko postavilo Západu na odpor, zcela jistě by bylo zničeno převažující silou západních mocností. Zatímco Masahiro Abe selhal u smlouvy s Perrym, jeho nástupce Masajoši Hottu potkalo totéž v souvislosti se smlouvou s Harrisem. Nakonec se rozhodl šógunát dosadit do funkce seniora *ródžú* Naosukeho Iiho, knížete *fudai* z panství z Hikone. Právě knížata *fudai* se postavila na odpor proti knížatům *tozama* a tedy na stranu šógunátu. Hned po svém nástupu učinil Ii několik razantních kroků. V první řadě se odmítl usmířit s císařským dvorem a naopak ho donutil souhlasit se smlouvou podepsanou s Harrisem. Nejdůležitějším krokem bylo však vyřešení nástupnictví na postu šóguna.

Smrt bezdětného Iesady Tokugawa přinesla problém v otázce nástupnictví do funkce šóguna. Kandidáty se za této situace stali Jošinobu Tokugawa a Jošitomi z provincie Kii. Jošinobu byl osmým synem Nariakiho Tokugawy, *daimjó*a z provincie Mito, jenž během padesátých let oponoval názorům Abeho ohledně zahraniční politiky. Naopak Jošitomi byl nejstarším synem Narijukiho Tokugawy z provincie Wakayama, který byl jedním ze synů jedenáctého šóguna Ienariho Tokugawy. Jelikož byl Jošitomi pokrevně blíže příbuzný se šógunem než Jošinobu, měl větší právo si tento titul nárokovat. Překážkou však byl jeho věk – Jošitomimu bylo pouhých dvanáct let, naopak Jošinobu byl již dávno plnoletý a měl značné nadání v oblasti politické i vojenské. Avšak i přes mladistvý věk Jošitomiho nakonec převážila blízkost příbuzenství a on byl nakonec zvolen dalším šógunem a přijal jméno Iemoči. Za toto rozhodnutí kromě Iiho mohla především také podpora knížat *fudai*, kteří velice lpěli na míře pokrevního příbuzenství. Navíc v Jošinobuovi viděli hrozbu, poněvadž mohl omezit jejich politickou moc a zbavit je majetku. „*Jeho postup vyvolal ostrou nespokojenost vyjadřovanou procísařskou agitací mezi samurajstvem, ale Ii odpověděl dalším vystupňováním svého autokratického počínání.*“²⁵ Některá knížata byla potrestána domácím vězením, včetně otce Jošinobua Nariakiho Tokugawy a byla provedena čistka mezi těmi, kteří byli proti jeho rozhodnutí. Kvůli těmto ostrým krokům později Ii zaplatil svým životem.

25 REISCHAUER, s. 129.

3. Vnitřní vývoj země a cizinci do roku 1860

Naosukemu Iimu se sice podařilo obnovit autoritu šógunátu, ale jen na krátkou dobu. Ve snaze oživit předešlou moc a slávu *bakufu* byla učiněna protiopatření, která z něj v podstatě učinila diktátora. Během čistky *Ansei* (1858–1860), jak se tomuto odstranění odpůrců šógunátu – především Iieho - říká, bylo popraveno několik známých osobností, mezi než patřili například Jošinaga Macudaira či Munenari Date, dva ze „čtyř moudrých pánů období *bakumacu*“, a dalších přibližně sto lidí bylo donuceno odejít ze své funkce a stáhnout se do ústraní. Hlavním důvodem této čistky byl nejen nesouhlas knížat se zvolením nového šóguna, nýbrž také odmítnutí podpořit šógunát v obchodu se Západem. „*Ii přijal pro Japonsko plán obchodovat v zahraničí jako prostředek pro zajištění vojenských a finančních výhod.*“²⁶ Přesto však příchod cizinců do země nepovažoval za dobrou příležitost k vnitřním reformám. Navíc přijal odpovědnost za podepsání obchodních smluv, proto byl i až do konce svého života obviňován z otevření země cizincům, což se stalo oficiálním výkladem roku 1859. Tento rok vešla Harrisova smlouva v platnost, a tak byly otevřeny přístavy Kanagawa, Nagasaki, Niigata a Hyógo.

Přibližně ve stejné době, kdy došlo k otevření přístavů k obchodování s cizinci, byl Šuzenem Naganem, agentem Iia na císařském dvoře, navržen plán *kóbu gattai*. Jednalo se o pokus sblížit císařský dvůr s *bakufu* prostřednictvím sňatku šóguna Iemočiho s císařovou mladší sestrou Kazunomijo. Tento návrh byl císařským dvorem schválen za předpokladu, že bude zrušeno dosavadní zasnoubení princezny s princem Taruhitem Arisugawou.²⁷ Ačkoli bylo toto zasnoubení mezi princem a princeznou skutečně zrušeno, vzhledem k čistce *Ansei* však ztroskotalo i zasnoubení s šógunem Iemočim.

S přibývajícím počtem cizinců v zemi rostlo i národní cítění Japonců. Samurajové, především z provincie Mito, apelovali na „*důležitost budování národní politiky založené na čistotě japonské císařské tradice.*“²⁸ Nariaki Tokugawa byl jedním z těch, kteří se snažili přesvědčit císaře, aby vyjádřil svůj nesouhlas se smlouvami podepsanými se Západem. Očekávaná odpověď dvora sice s mnohými komplikacemi dorazila zpět do provincie Mito, nicméně šógunát se o těchto kontaktech mezi císařským dvorem a provincií Mito dozvěděl, a proto zakázal jakoukoli další výměnu korespondence. Tímto nekompromisním zákazem a následnou čistkou *Ansei* si Naosuke Ii podepsal rozsudek smrti. 24. března roku 1860 byl

²⁶ BEASLEY, s. 73.

²⁷ Jeho otec Takahito Arisugawa byl adoptován císařem Ninkóem, což z Taruhita dělalo nevlastního bratra pozdějšího císaře Kómeie, posledního císaře před restaurací Meidži.

²⁸ JANSEN, s. 295.

Iiuv doprovod přepaden blízko hradu Edo u brány Sakurada. Ii byl vytažen z nosítek a samuraj ze Sacumy, Džisaemon Arimura, mu sřal hlavu, načež sám spáchal *seppuku*. Tento atentát se zapsal do dějin jako tzv. incident u brány Sakurada. „*Po Iiho smrti pokračovaly útoky Sacumy na bakufu se souhlasem dvora a i útoky na cizince byly stále častější a vážnější.*“²⁹ Ii neměl žádného nástupce, a tím šógunát ztratil poslední šanci na obnovu své moci a autority z dřívějších let.

S nedostatečně silným vůdcem klesla síla šógunátu ještě více, než tomu bylo před nástupem Iiho do funkce *tairó*a.³⁰ Šógunát již nevěděl, jak vyřešit situaci na scéně domácí ani zahraniční politiky. Po smrti Iiho se pokusil uklidnit knížata *daimjó*, která byla během čistky *Ansei* donucena odejít ze své funkce, a na jejich místa je opět dosadil. Dalším neméně důležitým krokem byla snaha opět omezit možnosti císařské rodiny, jež začala pomalu získávat ztracenou moc. Posledním rozhodnutím bylo zmírnění kontroly knížat *daimjó*, což je známo pod názvem reformy *Bunkjú*. Ani to však nepomohlo a prestiž *bakufu* dál upadala. Navíc se do popředí začal propracovávat císařský dvůr. Ten se „*stával nejen jádrem opozice k zahraniční politice Eda, ale také společným východiskem všech snah o reformu vlády a společnosti.*“³¹ Opozice brzy zformovala hnutí jménem *Sonnó džói*, což v překladu znamenalo: „*Ctěte císaře! Vyžeňte barbary!*“ Tito patrioti *šiši* prosazovali přesně ty názory, které jsou uvedeny v názvu – chtěli obnovení císařské moci a uzavření země před cizinci. I přes tyto názory a hesla byli však patrioti *šiši* vůči Západu velice pragmatičtí, „*v západní technologii viděli slib dostatečné síly ke svržení bakufu a udržení Západu v zálivu.*“³² Toto hnutí se později stalo rozhodující politickou silou působící až do konce období *bakumacu*.

Hnutí *Sonnó džói* bylo spojováno převážně s knížaty *tozama*, kteří již delší dobu působili proti rodu Tokugawa. Antipatie vůči šógunátu a cizincům byla patrná již dříve, avšak v plné síle se projevila až po příjezdu válečných lodí komodora Perryho v roce 1854. Doposud to vypadalo, že má šógunát otázku zahraničních vztahů pod kontrolou, roku 1854 však nastal zlom a *bakufu* ztratilo důvěru mnoha lidí. Tvorba těchto opozičních spolků brzy vyústila ve výrazný pokles morálky v knížectvích loajálních Edu. Samurajové, kteří nesouhlasili s vládou šógunátu, se mnohdy vzdali svého statutu samuraje a stali se tzv. *róniny*³³, aby mohli jednat na vlastní pěst a účastnit se spiknutí proti šógunátu. Právě

29 SANSOM, s. 239.

30 Tato funkce by se dala srovnat s funkcí předsedy vlády.

31 REISCHAUER, s. 129.

32 GOTO-JONES Christopher, *Modern Japan (A Very Short Introduction)*: New York, Oxford University Press, 2009, s. 39.

33 Jednalo se o samuraje bez pána.

tato hnutí vraždou Iiho odstartovala sérii atentátů na politiky, jež byla přerušena až s příchodem druhé světové války.

I přes narůstající opozici však byli zde tací, kteří stáli po boku šógunátu a přijímali západní cizince. Byli jimi především samurajové z nižších vrstev. Od 17. století byl politický systém takřka neměnný, změnami procházely pouze nepříliš významné záležitosti, kdežto základ zůstal vždy stejný. Tito samurajové byli nakloněni názoru, že je potřeba politický systém restaurovat a ze zastaralých idejí vytvořit základ nového moderního řádu, který by se mohl vyrovnat Západu.

Padesátá léta 19. století byla stěžejním údobím pro počátek modernizace v japonských dějinách. Éra Ansei, probíhající mezi lety 1854-1860, zaznamenala několik zásadních zvrátů, které ovlivnily budoucí vývoj Japonska. V první řadě se jednalo o tzv. Ansejské dohody, což byla série smluv o přátelství a obchodu podepsána mezi Japonskem a pěti mocnostmi - USA, Velkou Británií, Nizozemím, Ruskem a Francií. Vše začalo v roce 1858 smlouvou s USA z podnětu Townsenda Harrise, téhož roku následovaly dohody i se zbylými státy, poslední zemí se stala Francie. Těmto dohodám nemohl šógunát nijak zabránit, a tak se Japonsko otevřelo obchodování s cizinci, a byl nucen otevřít několik významných přístavů a měst, jako například Edo, Jokohamu, Nagasaki či Kóbe. S přílivem cizinců do země se začaly vůči šógunátu vymezovat opoziční skupiny prosazující císařskou moc a vyhnání cizinců na straně jedné, a skupiny s idejí přijímání západních ideologií a technologií na straně druhé, tedy na straně šógunátu.

Dalším významným bodem byl postupný nárůst autority císaře, což se stalo poprvé od dob císaře Godaiga, jenž se ve 14. století pokusil, ač neúspěšně, restaurovat císařskou moc a svrhnout kamakurský šógunát. Nespokojenost vůči postupům šógunátu způsobila, že se mnohá knížata obrátila k šógunátu zády a začala se stavět na stranu císařského dvora. Tím se výrazně podkopala autorita a stabilita šógunátu, neboť ten „na jedné straně přestával být schopen odolávat tlaku cizinců na uvolňování obchodu, na druhé byl nucen k nereálným slibům cizince ze země vypudit. Přitom svým způsobem byly i pro samotný šógunát styky s cizinci důležité, chtěl-li si udržet své (sporné) vedoucí postavení v čele vojenských rodů.“³⁴

Posledním problémem pro šógunát se stala knížata *tozama*. Ačkoli byla jejich role zpočátku nevýznamná, od druhé poloviny 17. století začala být knížata povyšována do vyšších funkcí kolem šógunátu. Během éry Ansei se však mnozí – především knížata ze Sacumy a Čóšú – začala proti šógunátu bouřit. *Bakufu* bylo na knížatech *tozama* v mnoha ohledech závislé, tudíž vzrůstající nekontrolovatelnost a nespokojenost těchto knížat

34 REISCHAUER, s. 129.

způsobila šógunátu značné komplikace. Právě akce těchto dvou knížectví ze Sacumy a Čóšú v 60. letech byly jedním z důsledků pádu tokugawského šógunátu a obnovy císařské moci.

4. Éra Bunkjú v letech 1861-1864

Po atentátu na Naosukeho Iiho vyšlo najevo, proč byl vůbec zavražděn. V první řadě se jednalo o lhostejnost k názoru císařského dvora, dále vyhoštění knížat *daimjó*, kteří se pokoušeli Iiho kontrolovat, a v neposlední řadě o zneuctění moudrých rad Iejasua Tokugawy. To samozřejmě společnost šokovalo a šógunát měl dost práce s uklidněním situace, kdy například musel „*odstoupit od Iiho trestu pro knížata daimjó. Dalším krokem bylo upevnění svazku s císařským dvorem a třetím částečné upuštění od kontroly knížat daimjó v mnoha jejich krocích.*“³⁵ Těmito postupům během roku 1862 se, ve snaze urovnat vztahy s knížaty *daimjó*, říká podle názvu éry reformy Bunkjú.

Jedním z kroků reformy byla úprava zákona tzv. povinnosti střídavé služby, neboli *sankin kótai*. Tento zákon z roku 1635 měl ve své podstatě kontrolovat knížata *daimjó*. Knížata byla povinna trávit několik měsíců v roce v Edu, když se pak vrátila na panství do své provincie, musela svou rodinu – především ženu s nejstarším synem – zanechat v Edu jako rukojmí. Roku 1862 byla v důsledku reformy doba přítomnosti knížat v Edu snížena na půl roku během tří let a rodiny knížat byly propuštěny. Šógunát se tím pokoušel získat ztracenou důvěru knížat, což se později ukázalo jako neúčinné.

Během éry Bunkjú stále pokračovala také politika *kóbu gattai*. Jak již bylo poznamenáno, mladší sestra císaře Kómeie Kazunomija měla být na konci 50. let provdána za šóguna Iemočiho, avšak kvůli stavu v zemi během čistky *Ansei* ze sňatku sešlo. O několik let později však tato otázka opět vyvstala a princezna Kazunomija měla být znovu zasnoubena se šógunem Iemočim, to však rázně odmítla. V této situaci hrála významnou roli též zahraniční politika, neboť císař Kómei byl šógunátem přesvědčen, že pokud dojde ke spojení *bakufu* a císařského dvora sňatkem, šógunát zruší smlouvu o obchodu a přátelství s USA z roku 1858 a vrátí se opět k izolační politice. Jelikož princezna stále odmítala souhlasit se svazkem manželským, šógunát pohrozil císaři abdikací a posláním princezny do kláštera. Kvůli nátlaku ze strany císařské rodiny nakonec tedy princezna se sňatkem souhlasila a v únoru roku 1862 se provdala za šóguna Iemočiho. Přes všechny princezniny požadavky zahrnující stejný životní styl v Edu jaký měla v Kjótu či povolení návratu do Kjóta na výročí smrti svého otce, měl Iemoči se svou ženou velice dobrý vztah. Šógun údajně nikdy neměl žádnou konkubínu a Acuko³⁶, žena třináctého šóguna Iesady Tokugawy, se svou snachou Kazunomijou též velice dobře vycházela. Ačkoli by se tedy toto manželství dalo

³⁵ JANSEN, s. 296.

³⁶ Též známa pod jménem Tenšóin.

považovat za šťastné, nevydrželo příliš dlouho, poněvadž šógun Iemoči i císař Kómei do pěti let od uzavřeného sňatku zemřeli. A jelikož nebyla dodržena dohoda o zrušení smlouvy s USA, ani tento krok šógunátu se nakonec nejevil být úspěšným.

Jak již bylo řečeno, atentát na Iiho byl jen začátkem sérií vražd cizinců a především politiků. Ještě tentýž rok byli v Jokohamě zavražděni dva nizozemští kapitáni a čínský a japonský státní úředník. Na konci roku byl pak zavražděn i úředník francouzského velvyslanectví. V lednu roku 1861 došlo k útoku a zavraždění Henryho Heuskena, tlumočnicka Townsenda Harrise. Léto téhož roku zaznamenalo útok skupiny samurajů na britské vyslanectví, zabiti byli dva muži a vyslanectví bylo vypáleno. „*Nejnákladnějším případem ze všech se stalo zavraždění britského obchodníka Richardsona.*“³⁷ Tato událost se zapsala do dějin pod názvem „incident v Namamugi“. Po této záležitosti se mnohé mocnosti rozhodly zasáhnout proti japonským krokům vůči cizincům.

Charles Lennox Richardson byl britským obchodníkem a návštěvníkem ze Šanghaje, jenž projížděl na koni se svou družinou cestou Tókaidó skrze vesnici Namamugi blízko Jokohamy. Zde byla skupina napadena samuraji ze Sacumy a Richardson byl zabit, poněvadž nesvedl svůj průvod z cesty, kudy zrovna procházeli a kde měli samurajové ze Sacumy stráž.³⁸ Zraněn byl také Richardsonův kolega William Marshall a Marshallova švagrová Margaret. Marshall údajně prohlásil, že celá tato záležitost byla Richardsonova chyba, poněvadž se odmítl skupině samurajů vyhnout a začal si razit cestu přímo skrze ni, za což okamžitě zaplatil životem.³⁹ Tato aféra pobouřila nejen zahraniční veřejnost v Jokohamě, nýbrž i Velkou Británii. Ta žádala „*od japonské vlády plnou oficiální omluvu a odškodnění v podobě sta tisíc liber, od Sacumy popravu vrahů a odškodnění dvaceti pěti tisíc liber,*“⁴⁰ přičemž zmíněných sto tisíc liber obnášelo v přepočtu na japonskou měnu přibližně jednu třetinu ročního příjmu šógunátu. Kromě toho musel šógunát platit jakýkoli pobyt námořních vrchních velitelů v japonských přístavech. Když si úředníci šógunátu uvědomili hrozbu ze Západu, rozhodli se vyhledat viníky incidentu v Namamugi a předat je Britům, avšak bez úspěchu. Přes veškeré snahy musel nakonec šógunát v říjnu roku 1862 poslat britské vládě formální zprávu, že sacumská výprava jednala dle feudálních zvyků a nemůže být tedy za nic trestána. Velká Británie přesto stále trvala na finančním odškodnění, a tak se zástupci

37 JANSEN, s. 314.

38 V roce 1635 byla vydána upravená verze Zákoníku vojenské šlechty, kde byly sepsány přesné instrukce, kterou cestou mají knížata vést své průvody (cesty byly totiž úzké a při střetu dvou průvodů často vznikaly spory o to, který z knížat má uvolnit cestu tomu druhému).

39 Blíže viz GRAEFF VAN POLSBROEK Dirk de, *Journal van Jonkheer Dirk de Graeff van Polsbroek*: 1987, Assen, Van Gorcum, s. 60.

40 BEASLEY, s. 81.

šógunátu 2. července roku 1863 sešli s Brity na francouzské lodi *Sémiramis*, kde se veřejně omluvili a zaplatili požadovaných sto tisíc liber, nicméně prohlásili, že nemají pravomoc přímo zasahovat do záležitostí knížat, a tedy více pro západní mocnost udělat nemohou. Na to Velká Británie reagovala shromážděním dvanácti válečných lodí v Jokohamě a stanovením ultimáta, do kterého musí knížata ze Sacumy zaplatit stanovené odškodné, jinak dostanou lodě povel k akci. Ani přes tyto výhrůžky nedošlo k požadované platbě ani popravě samurajů, kteří mohli za Richardsonovu smrt, Velká Británie proto vyslala válečné loďstvo k přístavu Kagošima, hlavnímu městu Sacumy, pro odplatu a v případě potřeby i k zajištění blokády přístavu. V každém případě byla britská vláda ochotna využít síly, aby dosáhla svého.

Bombardování Kagošimy, známé též jako Anglo-Sacumská válka, nemělo dlouhého trvání. Probíhalo mezi 15. a 17. srpnem roku 1863 a výsledkem byl ústup knížat ze Sacumy. Byli to však oni, kdo zahájili palbu z pevnosti v Sacumě proti britským lodím kotvícím v zálivu Kinko v momentě, kdy se blížil letní tajfun. Proti sedmi britským válečným lodím stály tři japonské lodě a zhruba osmdesát kanónů, které se zasloužily o většinu práce. „*Velká část města Kagošimy, včetně průmyslového podniku Shimazu Nariakiry, byla zničena, ale britská flotila také utrpěla škody, musela ustoupit kvůli opravám a nakonec se stáhla do Jokohamy.*“⁴¹ Na straně sacumských samurajů padlo jen malé množství lidí, vzhledem k tomu, že většinu obyvatel města stihli evakuovat o několik dní dříve kvůli blížící se západní hrozbě. Ani britská strana neutrpěla velké ztráty na životech, kromě velitele jedné z lodí Joslinga. Obě strany se nakonec rozhodly ukončit tento konflikt a během jednání v Jokohamě zaplatila knížata ze Sacumy požadovaných dvacet pět tisíc liber, které si musela půjčit od šógunátu, ten však tuto částku nikdy zpět od knížat *daimjó* nedostal v důsledku jeho brzkého pádu a nástupu reforem Meidži. Ačkoli nebyli nikdy identifikováni Richardsonovi vrazi, britská vláda se spokojila s finančním odškodněním a tato situace knížata ze Sacumy a Velkou Británií začala sbližovat natolik, že spolu obě strany začaly spolupracovat nejen v oblasti modernizace japonského námořnictva, ale i během blížící se války Bošin.

Zatímco knížata *daimjó* ze Sacumy řešila svůj problém s Velkou Británií, knížata z Čóšú se ve stejné době dostala do komplikované situace se Spojenými státy americkými. Přítomnost britských a francouzských lodí na souostroví Rjúkjú ve 40. letech 19. století zalarmovala některá knížata z Čóšú, která začala apelovat na tom, aby šógunát zrušil staré nařízení z roku 1635, jenž zakazovalo stavbu velkých lodí o tonáži větší než pět set koku.⁴² Důvodem tohoto zákazu z roku 1635 byl narůstající počet cizinců v zemi, především kvůli

41 TSUZUKI Chushichi, *The pursuit of Power in Modern Japan*: Oxford, Oxford University Press, 2003, s. 48.

42 Jedno koku se rovnalo sto osmdesáti litrům rýže.

misijní činnosti, a tak šógun touto stavbou menších plavidel schopných plavby jen po pobřeží zajistil izolaci od okolního světa – obyvatelé Japonska tak nemohli vycestovat ze země. Avšak proti válečným lodím Velké Británie a Francie nyní knížata z Čóšú nic nezmohla, proto požádala o zrušení tohoto dekretu, šógunát tak učinil v roce 1854. Dalším krokem proti přítomnosti cizinců v zemi mělo být šógunovo prohlášení o vypuzení barbarů ze země. Stalo se tak 25. června 1863⁴³ pod vlivem samurajů z Čóšú a císařského dvora – šógun Iemoči Tokugawa navštívil Kjóto – sídelní město císaře – a vyslovil tento slib před císařem Kómeiem. Šógunát však věděl, že tímto krokem by jen přilil oleje do ohně v konfrontaci se Západem, a tak v den, kdy měl dosáhnout svému slibu, neučinil šógunát nic. Bohužel v domnění, že se vláda oficiálně rozhodla vyhnat cizince z Japonska, se námořní síly Čóšú vypravily k Šimonosecké úžině – mezi ostrovem Honšú a Kjúšú - odkud začala bez varování ostřelovat veškerá cizí plavidla. Jako první byla zasažena americká obchodní loď kapitána Simona Coopera, kterému se podařilo prchnout do Jokohamy, kde o útoku zpravil americký konzulát. O den později stejnou situaci zažila loď francouzská, jež byla též ostřelována válečnými loděmi knížat z Čóšú. Nedlouho poté, 11. července, se úžinami pokoušela proplout nizozemská válečná loď s tím, že na tak silnou loď se Japonci neodvážejí vystřelit. I Nizozemci se však stali terčem útoku a jen stěží se jim podařilo odplout bez větších ztrát. Knižectví Čóšú ignorovalo příkazy šógunátu zastavit ostřelování cizích lodí a úžiny byly tak zahraničnímu obchodu koncem června uzavřeny. 15. července se rozhodly Spojené státy americké zaútočit. Z přístavu v Jokohamě vyplula loď *Wyoming* pod velením kapitána Davida McDougala, avšak ani po několika hodinách ostřelování se jí nepodařilo klan Čóšú zastrašit – jejich dělostřelecké baterie zůstaly takřka nedotčené. Jediný úspěch zaznamenali Francouzi, kterým se po americkém nezdaru podařilo vylodit na pevnině, zničit některé pevnosti a zabavit veškerou municí, avšak knížectví Čóšú brzy vše navrátilo do původního stavu a pokračovalo v zahánění cizích plavidel. Úžiny tak zůstaly zavřené až do září roku 1864, kdy se spojily síly Spojených států amerických, Francie, Nizozemí a Velké Británie a zaútočily na Šimonoseckou úžinu.

Ani bombardování Šimonoseki – či Šimonosecká válka – netrvalo příliš dlouho, ačkoli přípravy na ni byly mnohem delší než v případě bombardování Kagošimy. Všechny spojené mocnosti – Spojené státy americké, Nizozemí, Francie a Velká Británie – čekaly přes rok na rozhodnutí svých vlád, ty se dohodly na tom, že nechají rozhodnutí na zástupcích v Japonsku. To vítal především sir Rutherford Alcock, první britský diplomatický zástupce v Japonsku, kterému se již přičilo japonské zacházení s cizinci. V květnu roku 1864 japonští

43 10. května dle japonského kalendáře.

rebelové zničili mnoho domů, kostelů i lodí cizinců, proto se Velká Británie rozhodla zasáhnout na straně západních mocností, ačkoli proti britským lodím či občanům v Japonsku nebylo prozatím nic spácháno. Ten samý měsíc se západní státy rozhodly dát šógunátu poslední šanci situaci vyřešit a zajistit otevření úžin, jinak se o to postarají mocnosti samotné. *Bakufu* však odporovalo a snažilo se místo toho přijít s návrhem zavření Jokohamy, což nebyla moudrá volba, a tak vzaly mocnosti věc do vlastních rukou.

Na straně západních mocností se sešlo celkem dvacet osm válečných lodí, zatímco samurajové z Čóšú disponovali pouze třemi malými plavidly a několika dělostřeleckými bateriemi na pobřeží. Bitva začala 5. září 1864 a skončila hned další den, námořní síly Čóšú se vzdaly 8. září. Bylo zničeno celé město Šimonoseki, zraněno na několik desítek lidí na obou stranách, téměř všechny japonské lodě byly potopeny a dvě válečné lodě západních zemí poškozeny. Jednání o míru proběhla střídavě v Jokohamě a Edu. Šógunát musel přijmout plnou zodpovědnost za chování samurajů z Čóšú a zaplatit celkem tři miliony amerických dolarů všem mocnostem, přičemž částka se dělila na čtyři díly. Na to však šógunát neměl dostatek finančních prostředků, a tak „*místo placení byla naštěstí Japonsku nabídnuta možnost otevření dalšího přístavu pro obchod, ať už Šimonoseki či jiného místa ve Vnitřním moři.*“⁴⁴ V tomto případě přicházel v úvahu pouze přístav Kóbe, který nakonec byl se souhlasem zahraničních představitelů otevřen. Úmluva zahrnující všechny tyto podmínky byla podepsána 22. října.

Všechny tyto události posledních pěti let – ať už incident u Namamugi, bombardování Kagošimy a Šimonoseki či stále častější intervence Západu do japonské politiky – měly za následek několik závažných zvratů. V první řadě se jednalo o vzrůstající rivalitu mezi jednými z nejsilnějších knížectví té doby – Čóšú a Sacuma - jež vymizí až po trestné výpravě proti Čóšú v letech 1864–1865. Za druhé šlo o přejímání západních vlivů, především v knížectvích Sacuma a Čóšú, které však tyto poznatky začaly používat nejen proti Západu samotnému, nýbrž také mezi sebou. Posledním, avšak velice důležitým bodem bylo výrazné oslabení šógunátu, čímž začal sílit císařský dvůr s podporou hnutí *Sonnó džóí*. Během konfrontace u Šimonosecké úžiny se západními mocnostmi se uvnitř Japonska začala formovat povstání proti šógunátu. Jedním z nejznámějších povstání se stala vzpoura Mito nebo též povstání Kantó.

Občanská válka mezi hnutím *Sonnó džóí* na straně jedné a šógunátem a vojáky z Mito na straně druhé probíhala od května roku 1864 do ledna následujícího roku. Hlavním cílem *róninů* z hnutí *Sonnó džóí* bylo vyhnání cizinců z Jokohamy. „*Jako odpověď této rostoucí*

44 BEASLEY, s. 88.

vzpouře přikázalo bakufu knížatům fudai nasadit ozbrojené síly k potlačení. Všeobecně tak učinili, ale někteří přitom váhali.⁴⁵ Ani jim se příliš nelíbila přítomnost cizinců v zemi, nicméně všechna byla ve službách šógunátu, a tak plnila jeho rozkazy. Povstalci se začali v červnu shromažďovat na hoře Cukuba v knížectví Mito, odkud měli vést útok na Jokohamu. K této hoře se však již 17. června dostaly síly bakufu spojené s vojáky z knížectví Mito, celkem jich bylo kolem čtyř tisíc, což byla značná přesila. Avšak i přesto, že se k šógunátu přidaly během následujících dvou měsíců další tři tisíce vojáků, 10. října bylo toto vojsko poraženo dvěma tisíci povstalců. Vše se obrátilo až v prosinci, kdy se do čela vojenské síly bakufu dostal Jošinobu Tokugawa⁴⁶ se silou deseti tisíce mužů, a povstalci se brzy po ztrátě více než tisíce róninů museli vzdát. Ačkoli bylo vítězství připisáno na stranu šógunátu a knížectví Mito, přesto bylo jen na krátký čas oddáleno nevyhnutelné. Mito bylo zanecháno vyčerpané jak ekonomicky, tak i vojensky a politicky, a šógunát si jen připsal další ránu, jež přiblížila jeho pád.

Koncem roku 1864 musel šógunát zasahovat především na domácí půdě, ať už se jednalo o snahu zastavit povstalce útočící na cizince či na šógunát samotný. V srpnu se odehrála událost známá jako incident Kinmon či povstání u brány Hamaguri. Iniciátorem povstání byli extrémisté z Čóšů pod vlivem hnutí *Sonnó džóí*. Důvod byl takový, že šógunát se začal odvracet od ediktu císaře Kómeie z března roku 1863, jenž jako obranu před westernizací zahrnoval vyhoštění barbarů ze země,⁴⁷ a místo toho se zaměřil na hrozbu uvnitř země. Tento fakt znamenal, že mnoho radikálů z Čóšů bylo vypovězeno z Kjóta s přísným zákazem návratu. Cílem povstalců bylo proto vtrhnout do císařského paláce v Kjótu, dostat pod kontrolu císaře a dosáhnout obnovení císařské moci. 20. srpna se róninové hnutí střetli s ozbrojeným vojskem ze Sacumy a Aizu - které vedlo obranu paláce - u brány Hamaguri. Celkově se proti sobě postavilo tři tisíce róninů na straně Čóšů a zhruba padesát tisíc mužů na straně šógunátu, kdy se ke knížectvím Sacuma a Aizu přidala také například knížata z Mito, Owari, Kii či Hikone. Vzhledem k velkému nepoměru sil bylo toto povstání potlačeno se ztrátou několika set mužů z Čóšů, na straně šógunátu byla větší ztráta v podobě dvaceti osmi tisíc spálených domů po požáru založeném povstalcí, aby tak zamaskovali svůj útek. Tato událost nezůstala bez odvěty, poněvadž hned v září byla vyslána trestná expedice do knížectví Čóšů.

Trestná výprava proti Čóšů proběhla od září do listopadu roku 1864 a po dlouhém

45 TOTMAN Conrad, Fudai Daimyo and the Collapse of the Tokugawa Bakufu: The Journal of Asian Studies, Vol. 34, No. 3 (May, 1975), s. 585.

46 Jošinobu Tokugawa je též známý pod jménem Keiki a roku 1866 se stal patnáctým a zároveň posledním šógunem před pádem bakufu v roce 1867.

47 Tento edikt byl sepsán na základě mínění hnutí *Sonnó džóí* – vyhnání barbarů a ctění císaře.

období krvavých incidentů se jednalo o událost, která se obešla bez boje. Výprava byla zprostředkována knížectvím Sacuma, které si nemohlo nechat ujít příležitost oslabit svého dlouholetého nepřítele, nicméně tato myšlenka vyprchala v okamžiku, kdy knížectví pochopilo celý plán *bakufu* – nejdříve neutralizovat Čóšú, poté Sacumu. Sacuma neměla nejmenší chuť na úkor zničení Čóšú posílit šógunát, a tak se snažila najít jiné řešení. S tím přišel jeden z velitelů ozbrojených sil Sacumy Takamori Saigó, jenž byl také jedním z nejvlivnějších samurajů období Edo. Saigó věděl, že je Čóšú silné díky zbraním západního typu, avšak během posledních let utrpělo Čóšú značné ztráty na životech i majetku. Nakonec Saigó navrhl kompromisní řešení – výprava nebude útočit a Čóšú jim na oplátku předá představitele, kteří vedli útok na Kjóto. Jak Čóšú, tak i šógunát toto rozhodnutí odsouhlasily, a tak během této krátké události přišli o život jen velitelé povstání, kteří byli za své činy popraveni. Odškodné zde v tomto případě nebylo žádné, avšak Čóšú muselo rozpustit oddíly, které se zúčastnily incidentu Kinmon, tzv. *kiheitai*, „rolnické polovojenské oddíly a jednotky, vybavené puškami, složené ze samurajů i nižších sociálních vrstev,“⁴⁸ založené Šinsaku Takasugim.

48 REISCHAUER, s. 133.

5. Na cestě k reformám Meidži 1865-1868

Tresty pro Čóšú se jeví jako velice mírné, což vypovídalo o slabosti šógunátu. Radikální vůdci knížectví Čóšú toho tedy využili a rozhodli se ignorovat nařízení o rozpuštění oddílů *kiheitai* a odložení střelných zbraní poskytnutých Západem. Postavili se na odpor svým vůdcům a 12. března 1865 obsadili hlavní město Čóšú Hagi. Tím začala občanská válka v Čóšú, během které byl prosazen novou reformistickou vládou koaliční režim, v jehož čele stanul politik Kóin Kido. Edo se pokoušelo tyto radikální vůdce zkrátit, a tak obnovilo povinnost tzv. střídavé služby – neboli *sankin kótai* - v plném znění, což znamenalo, že knížata musela v Edo trávit více času než dříve. Šógunát doufal, že tím dostane knížata zpět pod kontrolu, avšak tento pokus nezaznamenal žádný úspěch. Na tento krok šógunátu reagovalo jen velmi malé množství slabších knížat *daimjó*, nicméně mnoho větších knížectví zůstalo bez odezvy. „*Brzy roku 1865 jim šógunát připomněl, že je očekáván jejich příchod. (...) Ale většina knížat, všechna větší knížata daimjó, ignorovala tyto zprávy. Dvůr - jak se prohluboval případ - se také zapojil, poslal instrukce do Eda, že by měla mít knížata povolení soustředit své zdroje na vyzbrojení. Bylo očividné, že tentokrát to byl šógunát, kdo zašel příliš daleko.*“⁴⁹ V květnu roku 1865 bylo knížectví Čóšú adresováno ultimátum, aby se podřídilo šógunátu, na to však nebylo reagováno, a tak bylo rozhodnuto o druhé výpravě proti Čóšú.

Do dějin výprava vstoupila také pod názvem Letní válka, ačkoli trvala jen jeden den, přípravy na ni probíhaly přes rok. Po nesplněném ultimátu a nespolupráci dvora se šógunátem se šógun Iemoči přesunul z Eda do Ósaky, odkud chtěl výpravu organizovat. Vojenské operace začaly v červenci drobnými útoky na pobřeží Japonského moře, nicméně téměř všechny byly odraženy. Za připravenost oddílů vděčilo Čóšú především výcviku Šinsaku Takasiguho, který se nechal inspirovat zkušenostmi v zahraničí. V říjnu se u japonských vod objevila flotila ze Západu, jež se dožadovala otevření přístavu Kóbe, jak bylo slíbeno ve smlouvě po bombardování Šimonoseki a ještě tak nebylo učiněno. Na dvorem zprostředkovaném setkání samurajů bylo odsouhlaseno otevření přístavu Kóbe pro cizince dle úmluvy, poněvadž zahraniční otázka nebyla zdaleka tak důležitá jako situace uvnitř země. Jakmile bylo vyřešeno otevření přístavu, mise šóguna v listopadu roku 1865 přijela do Hirošimy, aby se setkala s předními představiteli knížectví Čóšú. Následující měsíc se mise vrátila do Ósaky, aby konstatovala, že se Čóšú za žádných podmínek šógunátu nepodřídí a je

49 JANSEN, s. 305.

potřeba proti nim zmobilizovat knížata *daimjó*. Tento krok však nebyl tak jednoduchý, jak si mohl šógun zpočátku myslet. Zřejmě za to mohl i výskyt cizí flotily v japonských vodách, nicméně „někteří z velkých knížectví protestovali, naléhali na důležitost jednoty tváří v tvář zahraničnímu nebezpečí a měli námitky k nákladům, které si nemohli dovolit; ale Edo bylo v té době přesvědčeno, že zde bylo v sázce více než frakční spory. Neschopnost prosadit svou autoritu nad Čóšú, prohlašoval šógunát, by autoritu celkově zcela jistě zničilo.“⁵⁰

Největší odpor proti trestnímu tažení projevilo knížectví Sacuma. Jak již bylo řečeno, bylo zcela zjevné, že až šógunát zlomí odpor knížectví Čóšú, knížectví Sacuma bude další na řadě. Navíc nechtěla Sacuma posílit šógunát, a tak začala spolupracovat nejen s dvorem, nýbrž i s knížectvím Čóšú samotným. Již v září roku 1865 bylo několik samurajů⁵¹ posláno do Nagasaki, kde měli převzít zbraně z Velké Británie pro posílení nejen Sacumy, ale i Čóšú. Díky uprchlíkům z knížectví Tosa se Sacumě a Čóšú podařilo 7. března roku 1866 uskutečnit tajné setkání v Ósace, během kterého uzavřely dohodu o spolupráci a staly se tak vojenskou aliancí nazývanou Saččo⁵². Hlavními představiteli byli Kóin Kido na straně Čóšú a Takamori Saigó a Tošimiči Ókubo na straně knížectví Sacuma. Prvním z hlavních bodů dohody bylo poskytnutí pomoci druhé straně v případě napadení třetí stranou. Dále Sacuma souhlasila, že pomůže Čóšú k vyzbrojení se moderními zbraněmi v boji proti tokugawskému šógunátu, s ohledem na to, že Čóšú mělo tak špatné kontakty se Západem, kdežto Sacuma měla velice dobré vztahy s Velkou Británií, především se skotským obchodníkem Thomasem Gloverem, jenž byl ochoten knížectví Čóšú pomoci. Obě strany se navíc zavázaly ke svržení šógunátu a obnovení císařství v plné důstojnosti.

Trestná výprava proti Čóšú oficiálně proběhla 7. června roku 1866 bombardováním města Suó-Óšima v prefektuře Jamaguči námořními silami šógunátu. Knížectví Čóšú mělo na své straně podporu ze Sacumy a Velké Británie. V porovnání s první trestnou výpravou měl šógunát značně menší vojsko, poněvadž nebyl schopen zmobilizovat zdaleka tolik samurajů jako předtím. Navíc byly oddíly Čóšú lépe organizované, moderněji vyzbrojené a mnohem jednotnější. Šógunát měl jen malé množství moderních zbraní a, jak již bylo řečeno, knížectví nebyla příliš nadšena útokem „do vlastních řad“, mnozí ani otevřeně nezaútočili a raději se stáhli. Ačkoli byl útok plánován na čtyřech frontách, oddíly knížectví Čóšú všechny tyto jednotky během jediného dne porazily či zahaly. „Vskutku byly oddíly šógunátu poraženy na všech čtyřech frontách a tato porážka rukou jediného knížectví poukázala jasně na to,

50 BEASLEY, s. 93.

51 Jednalo se primárně o Kaoru Inoueho a Hirobumi Itóa, kteří varovali knížectví Čóšú před válkou s cizinci (bombardování Šimonoseki) a sami se jí účastnili proti silám šógunátu.

52 Název je odvozen od počátečních slabik jmen obou knížectví.

že hegemonie šógunátu skončila. Scéna byla nyní nastavena pro finální drama kolapsu tokugawského režimu a začátku velké politické změny známé jako restaurace Meidži.“⁵³

Koncem července zemřel šógun Iemoči Tokugawa v Ósace ve věku dvaceti let. Jelikož po sobě v tak mladém věku nezanechal potomka, patnáctým a zároveň posledním šógunem se stal Jošinobu Tokugawa, neboli Keiki. O jeho nástupnictví se však vedly spory, poněvadž dle přání Iemočiho měl jeho funkci převzít Iesato Tokugawa⁵⁴, tehdy tříletý. Právě jeho nízký věk v tak těžké době rozhodl o nástupnictví ve prospěch Keikiho, který jako jediný šógun během své funkce ani jednou nevstoupil do Eda. V době, kdy nastoupil do úřadu, byla však již autorita a prestiž šógunátu nenávratně oslabena. Keiki se proto rozhodl pro radikální reformy – poslední pokus, kterým mohl zachránit šógunát. V první řadě však musel Keiki vyjednat příměří s knížectvím Čóšú po neúspěšné trestné výpravě. Tento krok byl jediným možným řešením, ačkoli se tím projevilo, jak vojensky a společensky slabý ve skutečnosti šógunát je. Když se nakrátko uklidnila situace v zemi, šógun Keiki zahájil reformy týkající se především správy, armády a námořnictva, tentokrát již plně pod dohledem západních mocností, především Velké Británie a Francie.⁵⁵

Zpočátku měla šógunát podporovat Velká Británie. Již roku 1864 začaly autority v Edu požadovat po siru Rutherfordu Alcockovi zprostředkování výcviku japonské armády. Bohužel sir Alcock se obával možné síly japonské armády, a tak začal odkládat odpověď na tento požadavek. Japonci se proto téměř po roce obrátili s tímž požadavkem k Francii. V červnu roku 1865 však dorazil do Japonska nový britský vyslanec sir Harry Smith Parkes, který, když zjistil, že se japonské autority odvrátily k Francii, začal okamžitě jednat. Nemohl nechat Francii tento monopol, ale zároveň chápal rozhořčení Japonců, když jim Velká Británie tak dlouho neodpověděla na jejich požadavek. „*Japonci přiznali Parkesovi, že pochybili v žádosti o francouzskou asistenci před obdržení odmítnutí od Britů, nicméně tvrdili, že nyní nemohou zrušit dohodu s Francouzi a pokus vycvičit jejich armádu podle britského i francouzského vzoru může být neuspokojivý.*“⁵⁶ S ohledem na tyto podmínky proto navrhl sir Parkes šógunátu reformy v oblasti námořnictva, kde věděl, že Francie není tolik vyspělá. Během toho se navíc začali Britové sblížovat s knížectvími na jihu, primárně s knížectvím Sacuma, o čemž již byla řeč během druhé trestné výpravy proti Čóšú. Šógunát nakonec britskou nabídku přijal s vědomím britské převahy na moři. Přes tuto dohodu se však šógunát plně nespoléhal pouze na Velkou Británii, nýbrž i na Francii. V březnu roku 1866 započala výstavba námořní

53 TSUZUKI, s. 53.

54 Budoucí státník, byl jedním z delegátů poválečné Washingtonské konference mezi lety 1921-1922.

55 Velká Británie podporovala primárně Sacumu a Čóšú, kdežto Edo mělo plnou podporu z Francie.

56 PERRY John Curtis, *Great Britain and the Emergence of Japan as a Naval Power: Monumenta Nipponica*, Vol. 21, No. 3/4 (1966), s. 308.

loděnice v Jokosuce. Harry Parkes proto začal na Japonce tlačit, aby si vybrali pouze jednu mocnost pro pomoc, jinak se plánovaná výcviková mise do Japonska neuskuteční. Japonci tedy pod touto výhrůžkou ustoupili a v červnu roku 1866 byla podepsána smlouva mezi japonskou a britskou vládou.

Počátkem šedesátých let přijel do Japonska také francouzský velvyslanec Léon Roches, který „*viděl příležitosti pro svou zemi v dychtivosti Tokugawů získat technologii, výcvik a výzbroj.*“⁵⁷ Za dozoru francouzských inženýrů se kromě vybudování již zmíněné námořní loděnice v Jokosuce začala také stavět slévárna v Jokohamě a byla otevřena škola s francouzskými učiteli. Počátkem roku 1867 dorazila do Jokohamy francouzská vojenská mise vyslaná císařem Napoleonem III. na žádost japonského diplomata Šibata Takenaky.⁵⁸ Výcvik *denšútai*⁵⁹ pod vedením generála Jacquese Louise Randona a kapitána Charlese Sulpicea Julese Chanoinea trval přibližně rok, poté byl navždy přerušen blížícím se pádem tokugawského šógunátu a mise dostala na konci roku 1868 rozkaz vrátit se zpět do Francie a do japonských záležitostí se dále nemíchat. Přesto se několik mužů v čele s poručíkem Julesem Brunetem rozhodlo zůstat a podporovat i nadále šógunát, ačkoli konec vlády Tokugawů byl již zcela zřejmý.

Brzy po příjezdu francouzské vojenské mise byla na oplátku do Francie vyslána japonská mise. Jednalo se o misi na světovou výstavu v Paříži, které se účastnil také mladší bratr šóguna Keikiho Ašitake. Japonská mise se zde mohla setkat s prvním představením výtahu, skafandru, klavíru či balonu plněným vodíkem. Největším přínosem však bylo západní oblečení, které po návratu mise do Japonska začalo pomalu, ale jistě nahrazovat místní tradiční oděvy. Francie měla s Japonskem mnohem větší plány, ty však překazil pád šógunátu v roce 1868 a Francie tak na krátký čas ztratila veškerý politický vliv v Japonsku. Situaci nepomohla ani francouzská porážka v prusko-francouzské válce, po které se museli Francouzi z Japonska zcela stáhnout, aby mohli v klidu vyřešit své vnitřní záležitosti.

Šibata Takenaka žádal o vojenskou misi nejen Francii, nýbrž i Velkou Británii. Ta vyslala svou výpravu později než Francie, a tak měla ještě méně času k reformám, než mise francouzská. Pod vedením sira Richarda Traceyho, důstojníka královského námořnictva, dorazila výprava do Eda, kde měla cvičit mladé Japonce v námořní výcvikové škole. Počátky byly velice slibné, avšak stejně jako v případě Francie i britská mise byla ukončena v důsledku války Bošin, pádu šógunátu a nástupu éry Meidži. V březnu roku 1868 bylo siru Traceymu nařízeno vrátit se zpět do Velké Británie. Další mocnosti se do japonských

57 JANSEN, s. 306.

58 V roce 1862 poprvé odjel do Francie jako člen prvního japonského velvyslanectví ve Francii.

59 Jednalo se o elitní jednotky šóguna Jošinobu Tokugawy, které se později zúčastnily občanské války Bošin.

záležitostí příliš nemíchaly, primárně z důvodu problémů ve své zemi. „Američané konzumovali jeden druhého ve vlastní občanské válce, Rusové se zotavovali po Krymské válce a čelili vnitrostátním problémům,⁶⁰ a Nizozemci neměli nic, co by již Japonci nepřevzali od Francie či Velké Británie.

Francie byla jediná, která se nemínila jen tak lehce vzdát. Viděla v Japonsku naději, mohla být tím, co byla Čína pro Velkou Británii. Byly zde i snahy založit japonsko-francouzskou obchodní společnost převážně pro obchod s hedvábím, čemuž měla pomoci již zmíněná francouzská vojenská mise vyslaná roku 1866, avšak kvůli konci vlády Tokugawů nebyla společnost nikdy založena. Díky těmto plánům do budoucna se však šógun Keiki obracel k Rochesovi pro rady stále častěji. „V březnu roku 1867 měli setkání v Ósace, kde Roches předložil návrhy kompletní reorganizace bakufu dle západního vzoru. Koncil, jak doporučil, by byl přetvořen na způsob kabinetu, kontrolován specialisty z oddělení armády, námořnictva, zahraničních záležitostí, financí a tak dále. Centrální kontrola by měla být uložena knížectvím a daně by byly vyžadovány od nich, nikoli od vojenské služby. Pravidelný systém zdanění by též byl nezbytně nutný. Navíc by měla vláda sponzorovat nová průmyslová odvětví, doly a obchodní podniky.“⁶¹ Ačkoliv si Keiki návrhů Rochese vážil, netroufal si přejít k tolika radikálním reformám, a tak souhlasil jen s některými, které se týkaly především reorganizace armády a námořnictva.

V lednu roku 1867 zemřel císař Kómei na pravé neštovice, kterými ho údajně nechali nakazit političtí oponenti z Čóšů, na trůn nastoupil jeho druhorozený čtrnáctiletý syn Mucuhito. Zatímco byl císař Kómei příkloněn k myšlence jednoty dvora a šógunátu (*kóbu gattai*), jeho smrt dala knížectví Sacuma volnou ruku, co se týče ovlivňování císařského dvora prostřednictvím mladého císaře, jenž prozatím neměl žádný politický názor. Hybatelem politického dění na straně Sacumy se stal Tomomi Iwakura, politický státník a komorník císaře Kómeie, jenž úzce spolupracoval s Tošimičim Ókubou a Takamorim Saigóem.

Obavy Sacumy a Čóšů z pokusu šógunátu vzkřísit jeho dávnou slávu a moc byl částečně potvrzen v březnu roku 1867 v Kjótu, kde se vedla diskuze mezi knížaty a šógunátem v čele s Keikim. Diskutovalo se o dvou záležitostech – o případném otevření přístavu Hjógo a potrestání Čóšů. Co se týče prvního bodu, požadavek otevření přístavu byl dodatečně připsán ke Kanagawské smlouvě z roku 1854 a přístav měl být otevřen již roku 1863, a tak zde nebylo příliš o čem jednat. Druhý předmět jednání byl poněkud komplikovanější, poněvadž otázka potrestání Čóšů rozdělila přítomné na dva tábory. Zatímco

60 TOTMAN, *Early Modern Japan*, s. 546.

61 BEASLEY, s. 95.

šógunát považoval Čóšú za rebely a zcela jednoznačně žádal jejich potrestání formou ztráty území, knížata vedená klanem Šimazu navrhovala pouze formální trest. Diskuze zašla tak daleko, že knížata odmítala souhlasit s otevřením přístavu Hjógo v případě, že řešení v otázce potrestání Čóšú nebude dle jejich očekávání. Po několika měsících bezvýsledných jednání došla šógunovi Keikimu trpělivost a rozhodl, že k 26. červnu bude otevřen přístav Hjógo a knížectví Čóšú bude udělen pouze mírný trest. Toto šógunovo náhlé a ostré rozhodnutí však potvrdilo obavy knížectví ze Sacumy a Čóšú, že je šógun stále schopen se prosadit, a tak se rozhodla rychle jednat.

Během května roku 1867 byla podepsána tajná dohoda mezi samurajskými aktivisty z knížectví Tosa a Sacumy ve jménu *tóba*⁶². Názor na svržení šógunátu se však mezi knížectvími lišil. Zatímco knížectví Sacuma trvalo na zásahu silou, knížata z Tosy chtěla přesvědčit šóguna Keikiho, aby pokojně navrátil moc do rukou císaře. Pokud by se uskutečnila druhá varianta, Tokugawové by mohli působit jako předsedové na budoucích setkání knížat *daimjó*, což by se v případě první možnosti uskutečnit nemohlo. Proto samuraj a politik z Tosy Rjómo Sakamota přišel s osmibodovým plánem, který obsahoval následující požadavky:

- 1) *Politická síla země bude navrácena císařskému dvoru, přičemž veškeré dekrety bude vyhlášovat on.*
- 2) *Budou vytvořeny dva legislativní orgány, Horní a Dolní komora, a všechna vládní opatření budou rozhodována na základě všeobecného mínění.*
- 3) *Šlechtici a svobodní lidé budou zaměstnáni jako členové rady a funkce tradičních úředníků z minulosti bude zrušena.*
- 4) *Budou pokračovat zahraniční styky podle příslušných předpisů vypracovaných na základě všeobecného mínění.*
- 5) *Legislativa a předpisy z dřívějších let budou zrušeny a nahrazeny novým a adekvátním řádem.*
- 6) *Dojde k rozšíření námořnictva.*
- 7) *Bude zřízena císařská garda, aby bránila hlavní město.*
- 8) *Hodnota zlata, stříbra a zboží bude nastavena stejně jako v ostatních státech.*⁶³

Zástupce knížectví z Tosy Keikimu tento návrh přednesl s tím, že v případě souhlasu by se šógun zbavil „*hlavní tíže zodpovědnosti za domácí i zahraniční politiku a současně by*

62 Jednalo se o politický slogan vytvořený především knížaty ze Sacumy a Čóšú v překladu znamenající: Svrhnout bakufu!

63 JANSEN, Marius B, Sakamoto Ryóma and the Meiji Restoration: Columbia University Press, 1994, s. 295-96.

mu byla ponechána značná moc politická i ekonomická, jelikož tokugawská léna svojí rozlohou sedmkrát převyšovala panství nejbohatšího z knížat.⁶⁴ 8. listopadu šógun Keiki s tímto návrhem souhlasil. Byl ochoten vrátit veškerou moc císaři a rozhodl se k rezignaci, byl však požádán, aby zůstal ve své funkci, dokud se řádně neuspořádají všechny formální záležitosti. Knížectví Tosa však vědělo, že v případě úspěchu protitokugawsky naladěných knížat padne veškerá moc do rukou právě jim. A naopak v případě jejich neúspěchu dojde opět k posílení moci šógunátu, a proto „začala Tosa tlačit na uskutečnění císařského koncilu knížat *daimjó* v čele s Keikim s tím, že by se splnila přání knížectví bez toho, aby byla zničena prestiž Tokugawů.“⁶⁵

Tento nekrvavý úspěch Tosa příliš nepotěšil knížectví Sacuma a Čošú, která odmítala uznat Keikiho za předsedu rady knížat *daimjó* ani se nemohla smířit s neokleštěním tokugawských rozsáhlých území. K tomuto názoru se začalo přiklánět i knížectví Aki na západě Honšú. Tato tři knížectví započala s plánováním vojenského tažení proti šógunátu a požádala o tajný císařský edikt pro legitimizování své akce. Den před souhlasem Keikiho ohledně rezignace obdrželi sacumští vůdci tajný edikt od Tomomiho Iwakury s podporou svržení šógunátu. Ačkoli byl dopis poněkud pochybný – nebyl sepsán císařem ani neobsahoval řádné podpisy – knížata ze Sacumy, Čošú a Aki se v čele s Tošimičim Ókubou a Takamorim Saigóem začala připravovat na politický převrat.

3. ledna 1868 obsadily jednotky knížectví Sacumy a Čošú spolu s posilami z knížectví Ečizen, Tosa, Nagoji, Hirošimy, Kóci a Fukui⁶⁶ pod vedením Saigóa brány Císařského paláce v Kjótu. Toto datum je však pouze symbolické, poněvadž tímto dnem oficiálně započala i občanská válka Bošin trvající do 18. května 1869 mezi císařským dvorem a šógunátem, jež skončila porážkou a oficiálním svržením *bakufu*. Po obsazení bran paláce byla svolána rada, na níž bylo rozhodnuto o vyloučení politických oponentů, odebrání území Keikimu a vyhlášení restaurace císařské moci (*ósei fukko no daigorei*). Keiki musel s těmito body souhlasit, aby se vyhnul ozbrojenému konfliktu, a následně se rozhodl ustoupit se svými jednotkami z Kjóta do Ósaky. „Příslušníci některých vedlejších tokugawských větví a mnozí vysocí úředníci se však s takovou bezbranností odmítli smířit a nakonec bylo rozhodnuto pokusit se nepříznivý vývoj zvrátit. Šógunátní jednotky se znovu daly na pochod na Kjóto, ale 27. ledna byly poraženy u Fušimi jižně od Kjóta.“⁶⁷ Jednalo se o první střet ve válce Bošin. Procísařsky orientovaný Keiki chtěl opět ustoupit, přesto se jeho jednotky opět

64 REISCHAUER, s. 135.

65 BEASLEY, s. 96.

66 Vůdci těchto knížectví obdrželi od Iwakury novinky ohledně nynější situace a bylo jim jasné, že s ní nadále nic nezmohou, a tak se raději přidali na stranu protišógunátních sil, než aby byli ponecháni sami a bez zisku.

67 REISCHAUER, s. 136.

rozhodly jít do boje proti císařským oddílům, které mířily na Edo. 4. července roku 1868 proběhla bitva v Edo, v níž znovu zvítězily protišógunátní síly. Během roku proběhlo v zemi další množství drobných střetů, ale už nyní bylo zřejmé, že konec šógunátu je zcela nevyhnutelný. Poslední jednotky byly poraženy v květnu roku 1869 na Hokkaidu, což znamenalo nejen konec občanské války Bošin, ale též definitivní ukončení vlády tokugawského šógunátu. Tyto události zakončily přes dvě stě let trvající období Edo a nastolily vládu císaře Mucuhita, jenž je posmrtně známý jako císař Meidži, po kterém byla doba mezi lety 1868 až 1912 pojmenována. S jeho vládou přišel i proces restaurace Meidži, který se zasloužil o vznik moderního japonského státu.

Závěr

Pád tokugawského šógunátu a nástup nové éry Meidži měly zcela jistě zásadní dopad na japonskou společnost a další vývoj země. Historický vývoj prokázal, že tento směr byl jedinou cestou, kterou se Japonsko mohlo vydat - v podstatě nemělo na vybranou. Kvůli své zaostalosti se muselo podřídit silnějšímu Západu a podepsat s ním smlouvy pro Japonsko velice nevýhodné, které však vyvolaly tlak na uskutečnění změn a modernizaci. Otevření přístavů a příliv cizinců spolu s modernizací země byly tedy nevyhnutelnými kroky. Přes dvě stě let vládnoucí rod Tokugawů ztratil svou sílu z dob vlády Iejasua Tokugawy a od druhé poloviny 19. století se šógunát pomalu, ale jistě blížil ke své zkáze.

Co se týče vztahů Japonska se Západem, zde lze s jistotou potvrdit, že ačkoli byl postoj Japonska k cizincům velice negativní, v závěru se vše obrátilo ve prospěch této asijské země. Znalosti Nizozemců před i během období *sakoku* byly sice přínosné, nicméně ne příliš rozsáhlé, a tak muselo Japonsko tyto západní státy dříve či později poznat samo. Zpočátku nuceně se začala budovat železniční síť, modernizovat armáda a námořnictvo, ať už zásluhou Velké Británie či Francie, došlo k výměně vyslanců a přeměně politického systému dle západního vzoru. Brzy se však Japonci museli s těmito změnami smířit a překvapivě rychle si veškeré přejaté znalosti osvojili. Vše bylo předzvěstí velkých změn, které následovaly v období Meidži, kterými Japonsko opustilo po staletí fungující feudální systém a odstartovalo zcela novou éru jako moderní industrializovaný stát.

Schopnost změnit politický, ekonomický či sociální systém spočívala v několika faktorech. Prvním byl fakt, že noví vůdci, kteří měli tento systém vytvořit, byli narozeni v době, kdy se starý feudální systém začal rozpadat, a tak nebyli tolik vázáni tradicemi. Dalším faktorem byla nemožnost jít zpět - Japonsko už se nikdy nemohlo uzavřít před světem, poněvadž by to zcela jistě vyvolalo konflikt, ze kterého by nikdy Japonsko nevyšlo jako vítěz. Pokusů vyhnat cizince ze země bylo v minulosti několik, avšak vždy byly neúspěšné. Nová vláda si proto uvědomila, že spíše než cizince vyhnat a opět se uzavřít, je potřeba tyto silné mocnosti dohnat na úrovni politické, vojenské i technologické. Nejenže by to zemi zajistilo bezpečí a nezávislost, nýbrž by se i mohla posunout dál a sama prosperovat. Japonsko se tak vydalo cestou radikálních reforem, během kterých byla vytvořena silná centralizovaná vláda, bývalá knížectví byla rozdělena do prefektur, zrušilo se mýtné a celní bariéry a nakonec došlo i ke zrušení většiny nerovnoprávných smluv podepsaných v minulosti. Počátkem 60. let se začala pod vedením Harryho Parkese budovat železniční síť

na všech japonských ostrovech. Japonci si dokázali velice rychle osvojit vše podstatné ze Západu, mnohdy tyto znalosti dokázali i vylepšit. Na závěr je tedy třeba říci, že to byly hlavně západní mocnosti, které se zasloužily o to, jak mocnou a průmyslově vyspělou zemí je Japonsko dnes.

Seznam použité literatury

Monografie

BEASLEY W.G., *The Modern History of Japan*: London, The Shenvall Press, 1963.

GORDON Andrew: *A modern History of Japan* (2. vydání, 2009, Oxford University Press).

GOTO-JONES Christopher, *Modern Japan (A Very Short Introduction)*: New York, Oxford University Press, 2009.

JANSEN, Marius B, *Sakamoto Ryóma and the Meiji Restoration*: Columbia University Press, 1994.

JANSEN Marius B, *The Making of Modern Japan*: London, Harvard University Press, 2000.

KEENE, Donald, *Emperor of Japan: Meiji and His World, 1852–1912*: Columbia University Press, 2002.

REISCHAUER Edwin O., *Dějiny Japonska*: Praha, Lidové noviny, 2012.

SANSOM George, *A History of Japan*: California, Stanford University Press, 1963.

TOTMAN Conrad, *Early Modern Japan*: Los Angeles, University of California Press, 1993.

TSUZUKI Chushichi, *The pursuit of Power in Modern Japan*: Oxford, Oxford University Press, 2003.

Studie v periodikách

BRONFENBRENNER M.: *Some Lessons of Japan's Economic Development, 1853-1938* (*Pacific Affairs*, Vol. 34, No. 1 (Spring, 1961), pp. 7-27).

COOPER Michael: *The Brits in Japan* (*Monumenta Nipponica*, Vol. 47, No. 2 (Summer, 1992), pp. 265-272).

GOODAY G. J. N. and LOW M. F.: *Technology Transfer and Cultural Exchange: Western Scientists and Engineers Encounter LateTokugawa and Meiji Japan* (*Osiris*, 2nd Series, Vol. 13, *Beyond Joseph Needham: Science, Technology, and Medicine in East and Southeast Asia* (1998), pp. 99-128).

GRAEFF VAN POLSBROEK Dirk de, *Journal van Jonkheer Dirk de Graeff van Polsbroek*: 1987, Assen, Van Gorcum.

LOCKWOOD William W.: *Japan's Response to the West* (*World Politics*, Vol. 9, No. 1 (Oct., 1956), pp. 37-54).

- MASUZO Ueno: The Western Influence on Natural History in Japan (*Monumenta Nipponica*, Vol. 19, No. 3/4 (1964), pp. 315-339).
- MATSUYAMA Makoto, Japan and the Western Powers (*The North American Review*, Vol. 127, No. 265 (Nov. - Dec., 1878).
- PERRY John Curtis: Great Britain and the Emergence of Japan as a Naval Power (*Monumenta Nipponica*, Vol. 21, No. 3/4 (1966), pp. 305-321).
- PYLE Kenneth B.: Profound Forces in the Making of Modern Japan (*Journal of Japanese Studies*, Vol. 32, No. 2 (Summer, 2006), pp. 393-418).
- SEIHO Arima: The Western Influence on Japanese Military Science, Shipbuilding, and Navigation (*Monumenta Nipponica*, Vol. 19, No. 3/4 (1964), pp. 352-379).
- STEELE William M.: Edo in 1868. The View from Below (*Monumenta Nipponica*, Vol. 45, No. 2 (Summer, 1990), pp. 127-155).
- TOTMAN Conrad: Fudai Daimyo and the Collapse of the Tokugawa Bakufu (*The Journal of Asian Studies*, Vol. 34, No. 3 (May, 1975).